

Suhajda Máté

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSZ Elméleti-történeti Tagozatának alumni tagja

A fejkendő megítélése Franciaországban az EJEB gyakorlatában

I. Bevezetés

A burkaviselés megítélése és ennek vizsgálata aligha lehetne aktuálisabb máskor, mint ma, hiszen évről évre egyre több – főként európai – országban szabályozzák valamilyen formában a viselését, avagy annak korlátozását. Ez pedig okkal veti fel a kérdést, hogy hogyan is áll ma a lelkiismereti- és vallásszabadság helyzete Európában?

A közelmúltban több olyan döntés is született – különböző bírói fórumok, nemcsak az EJEB előtt –, melyek látszólag korábban nem látott kérdéseket vetettek fel. Ez azonban csak a látszat, hiszen – amint arra Uitz Renáta találóan rámutat – e feszültségek nem a problémák újszerűségére vezethetők vissza, hanem arra, hogy a lelkiismereti és vallásszabadságot érintő ügyekben több alapvető fontosságú kérdést nyitva hagytak vagy nem tisztáztak az elmúlt években. Jóllehet az egyik legrégebbi emberi jogról beszélünk, mégis meglepő lehet a tisztázott elvek hiánya, ami sajátosságát is jelenti egyúttal e területnek. Az egyre növekvő társadalmi feszültségek és a médiafigyelem pedig nem segítik elő az elvek tisztázását.¹

Mivel e kérdés megválaszolása a jelen keretek által lehetővé tett terjedelemtől sokkal többet igényelne, így jelen cikk mindössze a fejkendőviselés francia megítélése, és az ezzel kapcsolatos EJEB ítélkezési gyakorlatra szorítkozik. Arra, hogy miért pont Franciaország kerül vizsgálat alá, a válasz kézenfekvő: igen sok eset került a Bíróság elé az ún. burkatilalom bevezetése óta, mely alapvető hatással volt az ítélkezési gyakorlatra – a jogirodalmi visszhangjáról nem is beszélve. Mielőtt a konkrét gyakorlatot bemutatnám, célszerű röviden szólni magáról az alapjogról.

II. A lelkiismereti és vallásszabadság rövid története, tartalma

Georg Jellinek német jogtudós a XIX. század végén felállított egy hipotézist, melynek értelmében az emberi jogokként elismert különböző jogosultságok a vallásszabadságból fejlődtek ki.² Jóllehet állításának történeti hitelességét már kortársai is vitatták, aligha vonható

¹ *Uitz Renáta*: A sokszínűség kavalkádja, vagy a vallásszabadság válsága? Vallásszabadságot érintő döntések az EJEB és az Amerikai Legfelsőbb Bíróság legújabb gyakorlatában. *Fundamentum*, 2014/3. sz. 100. o.

² *Georg Jellinek*: Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte: ein Beitrag zur modernen Verfassungsgeschichte. Duncker und Humboldt, Leipzig 1895. 25. o.

kétségbe, hogy a „vallásszabadság kialakulásának és fejlődésének meghatározó szerepe volt az alapvető jogok elismerésében.”³

John Locke neves természetjogász, a klasszikus alkotmányosság megalapozója szintén a toleranciát, a vallási kérdésekben való türelmet hirdette. Írásai nagy hatást gyakoroltak az Egyesült Államok alkotmányfejlődésére is.⁴ Az amerikai alkotmányos küzdelmek pedig jelentősen befolyásolták az európai alkotmányfejlődést, bár a vallásszabadság tekintetében lényeges különbségekhez vezettek az egyes államok eltérő történelmi hagyományai. Mindezek végül annak a tételnek az elfogadásáig vezettek, hogy az államnak vallási kérdésekben semlegesnek kell lennie, és valamennyi vallási közösséget egyenlő jogok illetnek meg.⁵

A lelkiismereti és vallásszabadság újkori históriája pedig a polgári forradalmakat megelőző protestantizmus időszakáig nyúlik vissza. Eredendően a vallás és a meggyőződés szabad megválasztását foglalta magában, időben később társult hozzá a vallás és a lelkiismereti meggyőződés szabad megvallása is.⁶ A vallásszabadsághoz fűződő jog két, egymástól relatíve elkülönülő, és önmagában is szerteágazó területet foglal magában: az egyik a vallásszabadság egyéni alapjogi összefüggéseire, a másik az állam és az egyház relációjára vonatkozik.

Az első csoporthoz tartoznak az egyéni vallásszabadsághoz kapcsolódó területek. Így a lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztásának joga, a vallás gyakorlásának szabadsága, pontosabban a kultuszszabadság, valamint a meggyőződésből eredő, a társadalmi és az állami renddel konfliktushoz vezető magatartások, mint például az eskütétel megtagadása, a katonai szolgálat megtagadása, vagy az ünnepeken történő munkavégzés elutasítása. E tekintetben a jog alanya csak természetes személy lehet.

A másik dimenziója a vallásszabadságnak a vallás intézményes, kollektív formában történő gyakorlására vonatkozik. A hit természetesen egyénileg is gyakorolható, a hozzá fűződő magatartási szabályok nem kapcsolódnak szükségszerűen szervezett egyházhoz, azonban a hitélet „tipikus intézménye az egyház”. Az egyéni gyakorlás körében az állam negatív tartózkodásra van kötelezve, azaz, hogy ne korlátozza az egyén jogát lelkiismereti-és vallásszabadságának gyakorlása körében.⁷

A jelenre kanyarodva hangsúlyozandó, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye is védelemben részesíti a lelkiismereti és vallásszabadsághoz fűződő jogot. A cikknek egyébként

³ Paczolay Péter: Lelkiismereti és vallásszabadság. In: Emberi jogok (szerk. Halmi Gábor – Tóth Gábor Attila). Osiris Kiadó, Budapest 2003. V. 529. o.

⁴ John Locke: A vallási türelemről. Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest 2003. 220–251. o., Paczolay i. m. 529. o.

⁵ Paczolay i. m. 531. o.

⁶ Sári János: Alapjogok. Alkotmánytan II. 3. átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest 2005. 128. o.

⁷ Paczolay i. m. 532. o.

már a megszővegezése sem volt zökkenőmentes a tagállamok közötti jelentős történelmi és társadalmi különbségek okán. Sokan és sokáig törekedtek arra, hogy a végső megfogalmazás ne zavarja a vallásszabadságot korlátozni látszó nemzeti jogszabályok érvényesülését.⁸ Az Egyezmény 9. cikke végül a következő szöveggel született meg:⁹

1. Mindenkinnek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.¹⁰

A védelem tárgya tehát a lelkiismereti és a vallásszabadság. A vallásos hit vagy meggyőződés lényegi belső eleme (forum internum), beleértve a vallás szabad megválasztásához fűződő jogot, nem korlátozható. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatása ugyanakkor a 9. cikk (2) bekezdésében foglaltak értelmében, az ott foglalt feltételekkel (közrend, közbiztonság, közegészség, stb.) korlátozható. A Bíróság állandó gyakorlata szerint a vallásszabadsághoz fűződő jog gyakorlása nem igazol minden, e meggyőződés által vezérelt szabályszegést, vagy cselekedetet. A cikk alkalmazása során egy igény nem azért részesül védelemben, mert a kérelmező vallási nézetei egy elismert egyház tanításainak megfelelnek, hanem, mert a kérelmező „*saját lelkiismereti vagy mély és őszinte vallásos meggyőződése kellőképpen meggyőző, komoly, összeszedett és fontos ahhoz, hogy felhívja a védelmet.*”¹¹ Csak azért, mert a kérelmező által panaszolt állami beavatkozás sérti egy vallás hittételeit vagy tanításait, az EJEB nem állapítja meg az Egyezmény sérelmét.¹²

⁸ William A. Schabas: The European Convention on Human Rights. A Commentary. Oxford University Press, Oxford 2015. 416. o.

⁹ Megjegyzés: A 9. cikk a lelkiismereti és vallásszabadság védelmét rögzíti. A következőkben legtöbbször 'vallásszabadságként' fogok hivatkozni rá, részben az egyszerűsítés jegyében, másfelől, mert e kutatás fókuszában főként a vallással szorosabban összefüggő kérdések állnak.

¹⁰ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 9. cikk. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf (2019.06.15.)

¹¹ Uitz Renáta: A lelkiismereti és vallásszabadság az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában – A Kókkiknakis-ítélettől az állami semlegesség követelményéig. Állam-és Jogtudomány, LVIII. évf. 2017/4. sz. 109. o.

¹² Uo. 109. o.

A Bíróság frissebb ítéletei tükrében elmondható, hogy egy demokratikus államnak nem pusztán alapvető jellemvonása vallási sokszínűség: az államnak feladata ennek fenntartása, megőrzése. Nem azonosulhat ugyanakkor egyetlen vallás tanaival sem, ez az ún. indoktrináció tilalma. Feladata emellett, hogy a felekezetek, vallási közösségek egymással szemben toleranciát tanúsítsanak, erőszakmentesen, lehetőség szerint párbeszéd útjára terelve a konfliktusokat. Nem dolga ugyanakkor az államnak sem a vallási konfliktus, sem annak okának felszámolása. Annak érdekében, hogy biztosítsa a pluralizmust, köteles fenntartani egy olyan dinamikus egyensúlyt, ami lehetővé teszi a különböző vallási közösségek számára a párbeszédet.

Az EJEB szerint a pluralizmus alapját a vallási sokféleség elismerése, valamint a különböző kulturális hagyományok tiszteletben tartása képezi. Hovatovább, a vallási sokszínűség fenntartása valószínűleg nem szolgálhat egy történelmi egyház kárára, a pluralizmus ugyanis – egy demokratikus társadalomban – nem fenyegetést jelent, hanem értékek forrását. *„A demokrácia nem egyszerűen azt jelenti, hogy a többség nézeteinek mindig érvényesülnie kell: egyensúlyt kell teremteni, amely biztosítja a kisebbségekhez tartozó emberek megfelelő és tisztességes kezelését és kizárja a többségi (dominán) helyzettel való visszaélést.”*¹³

Érdekesség, hogy az Egyezmény megszületésétől számítva huszonhat évnek kellett eltelnie, míg 1976-ban a Bíróság elé került egy olyan ügy, amelyben a kérelmezők a 9. cikk sérelmét állították.¹⁴ 1993-ig kellett azonban várni az első elmarasztaló ítéletre e tárgyban.¹⁵ Lássuk tehát a következőkben a két, jelentősebbnek tekinthető francia ügyet.

II. 1. Dogru és Kervanci Franciaország elleni ügye¹⁶

Az ügyek bemutatása előtt érdemes szót ejteni a Franciaországban 2004 óta hatályban lévő, a vallási jelképek viselését az állami fenntartású közoktatási intézményekben tiltó törvényről.

A Francia Köztársaságban a XX. század eleje óta töretlenül érvényesül az állam és az egyház szigorú elválasztásának az elve, melyet egyes szerzők „*ellenséges elválasztásként*” is említenek.¹⁷ A laicitás fogalma pedig a francia államnak az egyházakhoz, vallásokhoz való

¹³ Uo. 110. o.

¹⁴ Kjeldsen, Busk Madsen és Pedersen v. Dánia, ECHR 07/12/1976

¹⁵ Ez volt az ún. Kokkinakis-ügy.

¹⁶ Dogru v. France (app. no. 27058/05) judgement of 4 December 2008, Kervanci v. France (app. no. 31645/04) judgement of 4 December 2008.

¹⁷ Erdő Péter: Fórum. Fundamentum 1997/2. sz. 57. o.

viszonyát fejezi ki.¹⁸ Az alkotmány a laicitást a köztársaság alapvető értékei körében említi: a 2. cikkben rögzíti, hogy „*Franciaország oszthatatlan, laikus, demokratikus és szociális köztársaság.*”¹⁹

A laicitás már az a 19. század végén is fontos szerepet játszott a közoktatásban: a hitoktatás helyett erkölcsi és állampolgári oktatás címén bekerült az általános iskolai oktatásba. „*Az iskola tehát a laicitás egyik legfontosabb területe, és egyben a francia integrációs koncepció egyik alapköve is, azáltal, hogy egységes és azonos színvonalú oktatást nyújt, és egyben olyan értékrendet is közvetít, amely a francia állampolgári tudat alapja.*”²⁰ A laicitás semlegességi funkciója a közoktatási törvényben is megjelenik, ami rögzíti az oktatók világnézeti semlegességének követelményét,²¹ így magában foglalja a vallási meggyőződésre utaló jelképek viselésének tilalmát is.²²

A már említett törvény elfogadását hosszas viták előzték meg, annak elkészülte előtt több javaslat is napvilágot látott. A végül hatályba lépett verzió a következő rendelkezéssel bővíti ki a francia közoktatási törvényt: „*a közoktatási intézményekben tilos minden olyan jelkép viselése, amely feltűnően kifejezi a tanuló vallási hovatartozását.*”²³

Az oktatási miniszter körlevélben pontosította a végrehajtás szabályait. Ebben példalózó jelleggel ilyenek minősíti a muzulmán fejkendőt, a kipát, és a nagyméretű keresztet. A diszkrét vallási jelképek viselése azonban nem tiltott. Hangsúlyos azonban a törvény fogalmazása: nem a „vallási jelképek” viselését tiltja, hanem azon jelképeket, amelyek által a tanulók feltűnően kifejezésre juttatják vallási hovatartozásukat. A törvény alkalmazása során nem lehet arra hivatkozni, hogy az adott jelkép nem vallási jellegű.²⁴

A törvény hatálya csak az alap- és középfokú oktatási intézményekre terjed ki, illetve minden, az iskola falain kívül zajló, de az intézmény által szervezett tevékenységre is (pl. kirándulás). A magániskolák ugyanakkor nem tartoznak a törvény hatálya alá.²⁵

¹⁸ Szajbély Katalin: A vallási jelképek viseléséről szóló törvény Franciaországban. Jogelméleti Szemle 2014/4. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/szajbely20.html> (2019.04.05.)

¹⁹ Constitution du 4 octobre 1958. Article I.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006071194> (2018.11.17.)

²⁰ Szajbély i. m.

²¹ Code d'Éducation Art. L141-4., Art. 141-5. <https://www.legifrance.gouv.fr/> (2019.06.17.)

²² A téma kapcsán ld.: Michel Troper: A muzulmán fátyolviselés és az oktatás semlegességének problémája Franciaországban. Fundamentum 1997/2. sz. 22–29. o.

²³ Uo. Art. L 141-5-1

²⁴ Szajbély i. m., Circulaire du 18. mai 2004 relative á la mise en oeuvre de la loi No. 2004-228 du 15 mars 2004. <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000252465> (2019.04.15.)

²⁵ Koltay András: A vallási ruházat és jelképek viselésének korlátai – fejkendők és kereszték. Tanulmányok. Acta Humana 2015/3. sz. 8. o.

Megjegyzendő, hogy – mint azt már fentebb említettem – a francia lakosság megközelítőleg 7-9%-a muszlim vallású,²⁶ míg becslések szerint a tilalom csak a muszlim nők töredékét érintette: az iskolában tanulók mindössze 1%-a (1256 fő) viselt az egész arcot eltakaró fejkendőt.²⁷

A két ügyben a panaszosok muszlim vallási francia állampolgárok, akiket azért zártak ki az iskolából, mert nem voltak hajlandók levenni a fejkendőjüket testnevelés-és sportfoglalkozásokon. Az oktatási intézmény szerint a fejkendő hordása összeegyeztethetetlen a testnevelésórán való részvétellel.

A bíróság válasza azonban az, hogy a laicitás Franciaországban az alkotmányos identitás olyan sajátossága, ami ezt a döntést egy demokratikus társadalomban indokoltá teheti. A laicitás, a semlegesség és a pluralizmus, mint értékek tiszteletben tartása és az ehhez fűződő érdek kellő alappal szolgált arra, hogy a fejkendőt a vonatkozó szabályzat ellenére viselő, és levételét megtagadó tanulókat nem engedték be a tanórákra. A velük szemben alkalmazott büntetés a bíróság szerint az iskolai szabályok be nem tartása és nem a vallási hovatartozásuk miatt lett kiszabva, illetőleg csak a testnevelésórára vonatkozott, így nem tekinthető aránytalannak, sem túlzottan szigorúnak.

A fent említett ügyeket követően nem sokkal újabb hat, azonos tényállású ügy került az EJEB elé.²⁸ A 2004-2005-ös tanév elején ugyanis néhány muszlim diáklány hajukat eltakaró fejkendőt, pár fiatal diákfiú pedig a szikh keskit, azaz alsóturbánt viselve ment iskolába. Mivel a – jogsértő – öltözet levételét elutasították, a vallási jelképek viselésének korlátozásáról szóló francia törvény értelmében nem engedték meg számukra, hogy belépjenek az osztályterembe, végül kiutasították őket az iskolából. A bíróság nem fogadta be a kérelmüket, mert úgy ítélte meg, hogy a tanulók vallásuk kinyilvánításához fűződő jogát jogszabály rendelkezése alapján, mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében, a közbiztonság védelmének törvényes céljából korlátozták.

A bíróság ismét hangsúlyozta az állam semleges rendező szerepét a különböző hitek és vallások gyakorlásában. Az oktatókat érintő esetektől eltérően a diákok kapcsán a bíróság a

²⁶ The World Factbook. France. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/fr.html> (2018.11.12.)

²⁷ *Susanna Mancini – Michel Rosenfeld: Unveiling the Limits of Tolerance: Comparing the Treatment of Majority and Minority Religious Symbols in the Public Sphere.* In: *Law, State and Religion in the New Europe. Debates and Dilemmas.* (szerk. Lorenzo Zucca – Camil Ungureanu). Cambridge University Press, Cambridge 2012. 175. o.

²⁸ *Aktas v. France* (app.no. 43563/08), *Bayrak v. France* (app. no. 14308/08.), *Gamaleddyn v. France* (18527/08.), *Ghazal v. France* (app. no. 29134/08.), *Jasvir Singh v. France* (app. no. 25463/08) és *Ran-jit Singh v. France* (27561/08.) judgement(s) of 30 June 2009.

közrend, illetve az oktatás rendjének fenntartását, a többi diák nyugalma és biztonságát tekintette a legfontosabb szempontnak a korlátozások háttérében.²⁹

Nem lehet tehát véletlen – írja Schanda –, hogy a fejkendővel kapcsolatos jogviták Európa két, radikálisan világi alkotmányos berendezkedésű országából, illetőleg szintén az állam és az egyház szigorú elválasztásának talaján álló genfi kantonból kerülnek az EJEB elé.³⁰ Ezeknél ugyanis a Bíróság rámutatott azokra a sajátos tényezőkre, melyek a döntést megalapozták, nevezetesen a gyermekek életkora, vagy a francia szekularizmus, laicitás.

II. 2. S.A.S. Franciaország elleni ügye³¹

Mielőtt az ügyet részletesen bemutatnám, szót kell ejtenem két fontos előzményről. 2010-ben Franciaországban elfogadták a burkaviselés „teljes tilalmáról” szóló 1192. számú törvényt.³² A rendelkezés értelmében közterületen senki sem viselhet az arc elfedését célzó ruhadarabot, mivel ez ellentétes az együttélés alapját képező értékekkel, valamint veszélyezteti az ilyen ruhát viselő egyén méltóságát. A törvény meghatározza azon területeket is, amelyek közterületnek minősülnek: közutak, terek, illetve a közszolgáltatás céljára szolgáló területek. A törvény büntetni rendeli továbbá azt is, aki mást arca eltakarására kényszerít, illetőleg súlyosabban minősül a cselekmény, ha a sértett kiskorú.

Még mielőtt e tilalommal összefüggésben a S.A.S. ügy a bíróság elé került volna, hasonló tényállási elemekkel egy másik esetben döntést hozott az EJEB, amelynek megállapításai – úgy tűnt – irányadóak lesznek a későbbiekre, így jelen alfejezetben tárgyalt jogesetre is.

Az Ahmet Arslan és mások Törökországgal szembeni ügyében³³ a panaszosok egy vallási csoport tagjai voltak, melynek keretében 1996-ban egy vallásos szertartáson vettek részt Ankarában. E rendezvény alatt a város utcáin sétálva sajátos, vallásuk előírásain alapuló öltözetet viseltek (turbánt, bő-, „háremnadrágot”, tunikát, kezükben egy bottal), melynek okán több incidens is történt aznap. Őrizetbe vételüket követően végül terrorizmusellenes jogszabályokra hivatkozva elmarasztaló ítélet született ügyükben, mely végső soron az EJEB elé került.

A bíróság nem találta bizonyítottnak, hogy a panaszosok közrendet sértő vagy egyébként térítő tevékenységet végeztek volna, rögzítvén, hogy a közterületen történő (vallási alapú)

²⁹ Koltay i. m. 19. o.

³⁰ Schanda Balázs – Csiziné Schlosser Annamária: Újabb fejlemények az európai emberi jogi bíróság vallásszabadsággal kapcsolatos gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*. V.2009/2. 75. o.

³¹ SAS v. France app. no. 43.835/11. judgement of 1 July 2014.

³² LOI n° 2010-1192 du 11 octobre 2010 interdisant la dissimulation du visage dans l'espace public.

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000022911670> (2018.11.20.)

³³ Ahmet Arslan v. Turkey (app. no. 41135/98.) judgement of 23 February 2010.

ruhaviselés nem azonos megítélésű a közintézményekben történő ruhaviseléssel. Míg az iskolákban, más állami intézményekben legitim állami cél áll a hasonló ruhadarabok kitiltása mögött, addig ilyen cél a közterületen, egy vallási közösség békésen viselkedő tagjainál nem állapítható meg. Releváns továbbá, hogy a kérelmezők nem, mint állami tisztviselők, hanem mint magánszemélyek „követték el” a cselekmény, így magatartásuk nem sértette az állami semlegesség elvét. A Bíróság megállapította, hogy a vallásszabadsághoz fűződő joguk korlátozása nem volt szükséges egy demokratikus társadalomban.³⁴

A fenti ítélet kapcsán azt gondolhatnánk, hogy hasonló tényállású ügyekben az EJEB ugyanezen megállapításokra fog jutni. A helyzet azonban ettől eltér.

A S.A.S. Franciaország elleni ügyben a kérelmező egy francia muszlim hölgy, aki a 2010-es francia fejkendő-viselési tilalom bevezetése után a továbbiakban nem viselhette a ruhadarabot, amely számára a vallási hovatartozásának, hitének, személyes meggyőződésének kifejezőeszköze volt. Saját elhatározásából, és nem kényszerből viselte állítása szerint.³⁵

A Bíróság rögzítette: az Arslan-ügy tényállásához képest eltérés, hogy a francia panaszos a teljes arcot elfedő ruhadarabot viselt, ellentétben a török vallási csoporthoz tartozókkal. Az ilyen általános tilalom csak akkor igazolható, ha a közbiztonság veszélye általánosan fennáll, ezt pedig a francia kormány nem igazolta. A tilalom másik alapja mások szabadságának és jogainak védelme lehet, melynek kapcsán a francia állam arra hivatkozott, hogy az arc elfedése lehetetlenné teszi az együttélést, valamint ellentétes az udvariassági normák minimumával, amelyek a társadalmi integrációhoz elengedhetetlenek. Az EJEB e hivatkozott érveket elfogadta, hangsúlyozva, hogy a „teljes arcot fedő fejkendő közterületen történő viselésének megengedettsége a társadalom választásán múlik.” (153. bek.)

Az arányosság vizsgálata körében a bíróság hivatkozott az állam széles mérlegelési jogkörére, a hiányzó európai konszenzusra, valamint a büntetési tétel relatív alacsony összege miatt arra, hogy a korlátozás nem tekinthető aránytalannak és szükségtelennek.³⁶

Megjegyezte, hogy a tilalomról rendelkező törvény célja az egyenlő feltételek biztosítson valamennyi vallás és az azt gyakorlók számára, védelmezve egyúttal a demokrácia, a szabadság és az egyenlőség ideálját. Mindazonáltal hozzátette, hogy a tilalom negatív hatással lehet azon muszlim nőkre nézve, akik a teljes arcot eltakaró fejkendőt szerették volna viselni vallási okokból. Egy olyan társadalom megteremtése érdekében, ahol valamennyi vallás élhet egymás

³⁴ Koltay i. m. 26. o.

³⁵ I. az ügy kapcsán: *Lina Ragep Powell: The Constitutionality of France's Ban on the Burqa in Light of the European Convention's Arslan v. Turkey Decision on Religious Freedom.* Wisconsin International Law Journal, vol. 31. 2013/I. 118. o.

³⁶ Koltay i. m. 27. o.

mellett, a tilalom igazolható az EJEK szerint.

Ezt követően 2015-ben újabb, a fejkendőviseléssel kapcsolatos döntés született Strasbourgban. Ebrahimian Franciaország elleni ügyében³⁷ a tényállás a következő volt. A panaszos 15 hónapja dolgozott egy Párizs környéki közkórház pszichiátriájának szociális asszisztenseként. Mind páciensek, mind kollégái sérelmezték, hogy iszlám fejkendőt visel munkavégzés közben, s miután nem tett eleget annak a kérésnek, hogy ne hordja, közölték vele, hogy a határozott tartamú munkaszerződését nem hosszabbítják meg. Hosszadalmas eljárásokat követően az ügyben végül 15 évvel később, 2015-ben született döntés az EJEK előtt.

A Bíróság – hivatkozva korábbi döntéseire – nem állapította meg a 9. cikk sérelmét, mondván, hogy az államot széleskörű mérgelési jog illeti meg, valamint megerősítette, hogy a szekularizmus (laicité) mint alkotmányos alapelv alapul szolgálhat vallásszabadságot érintő korlátozásokhoz az állammal jogviszonyban álló személyek kapcsán. Fontos megjegyezni, hogy a korlátozás kapcsán a legalitás elve nem érvényesül, mert az említett tilalom nem törvényen, hanem az Államtanács által kibocsátott véleményen alapszik.³⁸

III. Zárszó

A fejkendő ügyeket számba véve az az érzésünk támadhat – mondja Koltay –, hogy az európai szintű emberi jogvédelem nem nagyon tud mit kezdeni a vallásosság erőteljes, az európai társadalmaktól alapvetően idegen megnyilvánulási formáival: *„mintha nem férne össze a liberális, emberi jogokat tisztelő gondolkodásmóddal az, hogy a vallás követéséből eredő kötelezettség teljesítése lehet szabad választás eredménye.”*³⁹

A szakirodalom több javaslattal is előáll a vallásszabadság biztosításával összefüggő kihívás és az állami semlegességgel kapcsolatos ellentmondások tisztázása érdekében. A már hivatkozott, a szekularizmust rendező elvnek javasló, illetőleg a „nyitott” semlegesség alkalmazását felvető nézetek⁴⁰ mellett találkozhatunk egészen újszerű megközelítésekkel, melyek az emberi jogok területi aspektusait vizsgálják, új megközelítésben tárgyalva az emberi jogok védelmének egyes kérdéseit is.⁴¹

³⁷ Ebrahimian v. France (app. no. 64846/11.) judgement of 26 November 2015.

³⁸ Eva Brems: Ebrahimian v France: headscarf ban upheld for entire public sector. Strasbourg Observers, 2015. <https://strasbourgobservers.com/2015/11/27/ebrahimian-v-france-headscarf-ban-upheld-for-entire-public-sector/> (2019.05.21.)

³⁹ Koltay i. m. 32. o.

⁴⁰ vö. Lorenzo Zucca fent említett műveivel

⁴¹ vö. Andrásy György: Az emberi jogok terület szerinti tagolódása. Miért fontos, hogy a nyelvi, a kulturális és a vallási jogok részben területfüggő jogok? In Medias Res 2018/1. sz. <http://media-tudomany.hu/archivum/az-emberi-jogok-terulet-szerinti-tagolodasa/> (2019.05.25.)

Noha végleges és uniformizált megoldás valószínűleg nem létezik, a korlátozás kritériumrendszerének lehető pontos kimunkálása sürgetőbb, mint valaha, hiszen csak így válhat lehetővé, hogy indokolatlan esetben ne korlátozzák a lelkiismereti és vallásszabadsághoz fűződő jogot, melynek a kivívásáért a legtöbb vér folyt el Európában.